

Svensk textversion av podden Educational Research in the Arts, del 7: Liz Lerman och Jonas Simonsson

Liz Lerman:

Om jag frågar dig betyder det att jag är redo att höra. Men detta kräver att du som svarar är sanningsenlig och säger högt i cirkeln: Det fungerar inte. Här är anledningen till att det inte fungerar för mig. Du gjorde det här, det här. Sedan gör processen sitt jobb. Konstnären måste fortfarande arbeta sig igenom den informationen de just fick. Så när de lämnar den sessionen, som vi gillar att säga, kan du inte vänta med att gå till jobbet. Och jag är övertygad om att när artister förstår att folk kommer att hålla sig till ämnet, om jag frågar dig om slutet, kommer du att prata om slutet, du kommer inte att prata om något annat, de kommer att ställa riktigt svåra frågor av sig själva.

Carina Borgström Källén:

Du har precis hört Liz Lehrman, en koreograf och utbildare som har ägnat mycket tid åt att undersöka hur man kan ge och ta emot meningsfull feedback. En mycket viktig färdighet i alla slags arbeten, inte minst inom konst och pedagogik. Och gissa vad? Liz har skapat en metod som hjälper elever och lärare att se sitt arbete ur nya perspektiv. En metod som är särskilt användbar inom konstnärlig utbildning. Det kallas kritisk responsprocess, CRP. Hennes arbete med den kritiska responsprocessen har påverkat undervisningen i konstpedagogik vid många konstnärliga akademier runt om i världen. Bland dessa finns Högskolan för musik och drama. Och det är därför Liz Lerman nyligen utnämndes till hedersdoktor vid Konstnärliga fakulteten vid Göteborgs universitet. I det här avsnittet av ERA-podden möter du Liz Lerman och professor Jonas Simonson, musiker och lärare vid Högskolan för musik och drama. Än en gång, välkommen, Liz, och välkommen, Jonas.

Jonas Simonsson:

Tack så mycket.

Carina:

Jag är så nyfiken på ditt arbete, Liz. Men innan vi pratar om CRP kanske du kan berätta något om dig själv och din bakgrund. Hur kommer det sig att du hamnade som koreograf och pedagog?

Liz:

Det är en så härlig och, naturligtvis, gigantisk fråga. Jag hade en enorm uppenbar önskan att flytta som barn, och jag hade turen att födas in i en familj som var både väldigt politisk och väldigt estetisk och konstnärlig. Och mellan de polerna växte jag upp och fick en fantastisk dansutbildning, först i klassisk balett och sedan i moderna former.

Men den stora läraren jag hade som ung var en vild kvinna som var en riktig rebell. Och så tillförde hon mig inte bara stegen, utan också sätt att tänka. Och när vi tänkte på unga människors passion, även vid 14 års ålder, ställde jag redan snabbt många frågor, som jag har följt sedan dess. Men i karriären jag skapade ingick att försöka passa in i ett system som var obekvämt för mig, både när det gäller att göra konst, men också hur vi pratar om det. Och så utvecklade jag några olika metoder och olika institutioner för att försöka hitta min väg.

Carina:

Hur känns det att ha tilldelats en hedersdoktor?

Liz:

Det är roligt. Jag kan göra lätt av det eller jag kan vara ganska seriös med det, och kanske på båda sätten. Belöningar och utmärkelser är konstiga saker. Ibland driver de dig, de hjälper dig att fortsätta. Ibland låter de dig veta att någon såg något i dig och du är tacksam, och det hjälper dig att fortsätta. Eftersom jag själv är relativt ny på heltidsarbete inom den akademiska världen, vet jag inte hur jag känner inför detta, men jag vet att min egen institution hemma, Arizona State University, värderar detta högt. När jag berättade för folk att jag skulle komma hit insåg jag att det här kanske är första gången som en kritisk responsprocess har erkänts. Och så för att det ska ses i detta ljus i sammanhanget med kunskapssystem, vilket naturligtvis är vad våra akademiker sysslar med är att bestämma vilka kunskapssystem vi värdesätter. I det avseendet är det här riktigt bra. Inte så mycket för mig personligen i den här åldern, utan för kritisk respons, en underbar sak. Jag är tacksam för jag vet att Jonas och andra människor var tvungna att arbeta för att detta skulle hända. Så tacksamhet.

Carina:

Tack, Liz. Kan du berätta om din kritiska responsprocess? Hur kommer det sig att du utvecklade metoden och vad handlar dessa fyra steg om?

Liz:

Ja. Och igen, vi kunde fortsätta i veckor, men jag ska säga i sin enklaste form, jag blev ombedd att faktiskt hålla ett föredrag vid en gymnasieexamen i min stad för en konstskola. Och när jag kom in bad de dig att prata med eleverna först innan du gjorde det här. Så jag kom några veckor tidigare och jag gick in i klassrummet och de applåderade mig som om jag var en rockstjärna. Jag blev skakad och förvånad och vad är det? Det visar sig att de hade använt kritisk responsprocess i sina klassrum. De var så glada över att ha hittat ett system som hjälpte dem att bli sig själva och förbättra sig. De frågade mig, hur kom du på det? Det är delvis för att jag var med dem, dessa vackra unga människor. sa jag, och jag hade aldrig sagt det så här förut. Jag sa, ja, jag var olycklig. Jag var en fullständigt passionerad dansarkoreograf, övertygad om att mitt arbete skulle förändra världen eller något liknande. Men jag hatade hur jag blev behandlad, och jag hatade hur vi behandlade varandra, och jag hatade hur systemet fungerade.

Liz:

Jag förstod inte varför vissa människor hade befogenhet att säga vad de ville, men de ville till dig på något sätt, inklusive i tidningen. Hur är detta ens möjligt? Och så började en serie långa... Det tog för mig flera år av experimenterande och försök. Men en del av det var att fråga varje person jag träffade: När har du fått bra feedback? Med vilket jag menade, När fick du information som gjorde att du ville gå tillbaka till jobbet? När kunde du inte vänta med att komma tillbaka till köket, till studion, till föräldrarummet, till vad det nu var du jobbar med? Nästan alla sa samma saker om och om igen på olika språk. Det hjälpte mig. Nåväl, det bekräftade att jag var på rätt väg. Så småningom utvecklade dessa steg. Som jag gillar att säga, vi övar stegen, men faktiskt, som din fråga också informerade oss om, är det inte stegen, det är värderingarna. Det är vad du försöker göra i vart och ett av dessa steg som betyder något. Som enklast, efter ett möte, efter en middag, försöker du berätta för ditt barn något som de just gjort. Du har ett pågående arbete framför dig, som min kollega, John Barcel, säger att pågående arbeten är den underbara friheten att vara ofullständig.

Liz:

Vi har den här ofullständiga saken framför oss. Först låter du personen veta att det de har gjort för dig har betydelse. Jag tror att det här är som en daglig handling. Jag tror inte att det här försvinner. Det är inte så att du får det en gång och du är klar, men du låter folk veta att... Och meningen är stor, men saken kan vara liten. Det var intressant för mig hur du såg på mig när du sa det du just sa eller något liknande. Det andra steget, och detta är viktigt, är att personen som har gjort det går först. De ställer sina frågor. Låt personen som har arbetat igenom detta i år eller månader eller dagar eller timmar, låt dem fråga vad de tänker på, för enligt min mening kommer de inte riktigt att höra om du inte tar upp det de oroar sig för. Så låt oss ta tag i det. Men du måste hålla dig till ämnet. Du måste svara på vad de frågar. I det tredje steget får vi människorna, de av oss som svarar, ställa våra frågor. Vi försöker att inte lägga vår åsikt i frågan. Du har möjlighet att undersöka dina egna antaganden och att försöka få mer information från personen.

Liz:

Och det sista steget är att du ber om lov att ge ett yttrande om du fortfarande behöver. Du behöver inte alltid. Och de åsikterna kan vara positiva eller negativa, men du får samtycke och du låter personen veta att jag ska berätta något tungt eller lätt för dig. Och vi vet alla att i vänskap och i våra relationer i livet är dessa saker viktiga. Du vill bara inte slå någon i sidled. Du vill inte plötsligt kasta något på dem. Och som vi ser i världen just nu, chocken och överraskningen av att få feedback när du inte förväntar dig det eller när det är annorlunda än vad du är redo för har fruktansvärda resultat. Så du kan fixa det. Använd den här typen av saker och det kan gå bättre.

Carina:

Tack. Så tack, Liz. Tack så mycket för detta. Jag är nyfiken, vad tycker du kännetecknar lärande och undervisning i konstnärliga ämnen ur ditt perspektiv? Jag menar, är det annorlunda än att lära sig och undervisa i andra ämnen? Och hur i så fall?

Liz:

Jag tror att allt lärande kanske är förhoppningsvis verkligen upptäckt. Du hoppas att du gör det möjligt, även om det har lärts ut i tusentals år, att personen framför dig upplever lärandet som om de själva har hittat det och kan göra något med det. Och en del av den lärdomen kan vi beskriva som fakta eller teknisk. Det kommer att gå bättre om du slår i spiken på det här sättet. Det går faktiskt bättre om du lyfter benet på det här sättet. Om du blåser in i det här instrumentet på det här sättet kanske det går bättre. Om du vill lägga ihop dessa siffror kommer det att gå bättre om du gör på det här sättet. Jag menar, det finns vissa saker, och de sakerna kräver en viss övning och att göra om och om och om igen. Om en person investerat i att förstå varför de behöver öva detta om och om igen. Det kan vara spännande. Jag själv älskade faktiskt att träna på att dansa. Jag älskade att öva på min flöjt sist, jag är ledsen att säga, Jonas, som den vackra flöjtspelare han är. Men jag tror verkligen, och självklart, i min sena vuxen ålder förstår du att övning kan vara vila, kan vara meditativ, kan vara en plats där dina kunskaper är så välplacerade att du kan leva på ett vackert sätt.

Liz:

Det vet man inte som ung, men det kan man hitta senare. Så det är en att lära och en att öva. Jag tror att eftersom mycket av det är mätbart har det dominerat våra system i väst och har gjort det mindre möjligt för oss att ha alla andra magnifika sätt som människor lär sig och upptäcker och att vi delar information och kunskap i alla dessa system, av vilka några har systematiserats på andra ställen som ritualer i vissa religiösa miljöer, till exempel, till och med mysterier inuti som vissa människor gillar det ockulta. Jag menar, de finns runt omkring oss hela tiden. Jag själv älskar kreativitet som en kärndrivande och praktiker och skapare och också något som kan tjäna alla områden och allt du gör. Men att lärande och undervisning kräver något annat. Ibland kan inte våra institutioner, våra skolor, våra familjer tolerera det eftersom det är lite vild. Det går att hantera. Det kan vara. Och faktiskt, att hantera det är en av de spännande sakerna att ta reda på i livet är hur du har allt det som händer på en gång runt omkring dig. Men det är inte omöjligt och det är genomförbart, och du kan till och med utvärdera det beroende på vad du letar efter.

Liz:

Men om du inte bara mäter, så visar sig system som CRP vara otroligt användbara som både en mekanism för att hålla bränderna brinnande i varje person, men också hålla nere bränderna för de människor som försöker hantera det. Jag menar, det är möjligt, och det är fortfarande nyfikenhet för mig varför detta är så svårt för våra institutioner. Och återigen, jag kan prata lite om USA och lite om västvärlden. Det finns mycket av världen jag inte vet något om, så jag vet inte. Men jag vet att den här lärande utbildningen är spännande, och det är en förstfödsrätt, och det gör mig ledsen och bedrövad att den inte är mer normaliserad på våra institutioner.

Carina:

Tror du att det skulle vara möjligt att använda CRP även med små barn eller med ungdomar? Vi gör det.

Liz:

Vi använder det. Jag vet att den används lika lite som andraklassare, och jag känner familjer som använder den i sin barnuppfostran. Ja, absolut. Faktum är att även underlättandet kan komma från unga människor. Det är min djupaste övertygelse att det är ömsesidigt och att människor, oavsett ålder, kan vara facilitatorer, kan svara och kan vara konstnären eller skaparen. Vad vi märker är att åtminstone min egen erfarenhet av ungdomar har varit, de tenderar att ta det snabbare och göra det snabbare och komma vidare med det. Men ja, det fungerar.

Carina:

Varför tror du att din metod hade haft så stor genomslagskraft inom den högre musikutbildningen eller inom den högre konstnärliga utbildningen, kanske vi ska säga?

Liz:

Nåväl, och även här ska jag be min vackra kollega Jonas att kliva in för jag tror att han kan berätta det här direkt. Vad jag observerar om kritisk responsprocess är att det är både väldigt enkelt och väldigt svårt. Så enkelheten i det gör att folk är villiga att prova det, och komplexiteten gör att vissa människor stannar kvar med det. Vissa människor kommer att hoppa av och säga, nej, det är för svårt. Men för de människor som stannar med det, då är det hänsyn till nyanser, komplexitet, konstigheter, allt detta är en underbar sak. Men det jag tror att det gjorde när jag fick den stora möjligheten att vara på ICON, vilket Jonas kanske kan beskriva närmare, men en grupp konservatorier som hade samlats, är att CRP är ett konkret sätt att påverka förändring. Förändra. Och du kan prata om förändring och du kan önska förändring, du önskar förändring, men den faktiska förändringen är ibland riktigt svår. Och här var denna enkla lilla sak att bara prova och faktiskt hade inverkan Oavsett om du undervisade i klassisk musik en-mot-en, bara häpnaden. Jag minns en av musikerna på Icon sing. Hon undervisade regelbundet en-mot-en som de gör i högre utbildning i musik, och med CRP går artisten först med sin fråga för att få studenten att gå först med problemet som de hade med sin musik var livsförändrande till denna lärare.

Liz:

Bara den där enkla saken. Jag tror att det delvis var därför det tog fäste.

Jonas:

Jag skulle säga att det också skapar för mig eller oss som lärare, det ger oss en plattform, ett protokoll för att faktiskt hantera den feedback som är så nödvändig i vår undervisning och i konstnärliga processer. Även om vi är lite motståndskraftiga eller ifrågasätter protokollet, skapar formuläret i alla fall en plattform för att prata om hur vi hanterar feedback, ger och får feedback. Det utvecklar vårt tänkande, det utvecklar vårt språk, det utvecklar också vår förståelse för hur man kan ge plats åt det du pratade om när det är välfungerande, när den feedback du vill få från dina åsikter, dina tankar, dina reflektioner, att du får en högre medvetenhet och att du också kan se vad som är fördelaktigt eller användbart just nu för artisterna som är här närvarande. Det ökar också din känslighet för vad som behövs nu och vad som inte behövs nu. Du uppmanar till att förstå konstnären på ett mer holistiskt sätt än att bara berätta dina åsikter och inte riktigt veta vad som behövs för konstnären. Jag tror att det är en metod också för att

kalibrera sig efter situationen och känna av vilka behov som finns nu och hur kan jag bidra och hur kan jag bidra med att inte säga saker som inte är nödvändiga, till exempel.

Liz:

Det är verkligen intressant, Jonas, för, återigen, det tyder på att i varje ögonblick i en persons liv är detta ögonblicket de är i. Kan vi vara där med dem? Och vad är det? Och hur tar vi till oss vår speciella kunskap i förhållande till den undersökning som de är engagerade i, vilket är underbart. Det andra jag har hört på sistone är faktiskt inte förvånad mig, men jag har hört det tillräckligt nu för att tro att det måste vara någon sanning i det. I det här fallet var det en poet som vände sig till mig, men hon undervisade i poesi på högre utbildning. Och hon sa att den kritiska responsprocessen nu hade flyttat mycket snabbt in i poesivärlden. Och hon sa att alla är väldigt lättade eftersom de var så bekymrade över att ge feedback på det sätt som de hade uppfostrats på. Det ville de inte göra. Och så hade deras lösningar varit att De har ingen feedback eftersom de bara inte kunde. Och sedan för att hitta kritisk respons i en mekanism genom vilken de nu kunde engagera sig på ett humant sätt, återigen, sin kunskap i förhållande till kunskapen framför dem. Och hon sa att folk verkligen jobbar hårt och övar med det.

Jag tror att det förmodligen finns en del information om det från en mängd olika områden. Kanske också, när du ser fler och fler kvinnor, jag vet att jag inte är säker på att det är könsbestämt, men jag vill bara inte göra någon skada. Och så näring, näring, näring. Och en del av det är att inte skada någon. Och det betyder att de kanske inte får feedback. De kanske inte. Och så det faktum att det finns en till hur vi gör detta på ett sätt för att hålla människor ansvariga för vad de gör, ja, jag tycker att det är spännande.

Jonas:

En annan aspekt är att du tränar din metakognition och dina metakognitiva kapaciteter för att faktiskt förstå ditt tänkande och hur du använder det för att underlätta andras arbete. Dessutom lär du dig mycket om ditt språk och hur du ställer frågor och hur du tar itu med dina åsikter på ett strukturerat sätt som hjälper. Det handlar också mycket om att vara hjälpsam.

Carina:

I linje med det tänker jag på nu pensionerade lektor, Robert Schenk, som ursprungligen introducerade CRP på Högskolan för musik och drama redan 2013. Och när han fick frågan om att beskriva CRP sa han något i stil med, Istället för studenter som lärlingar till mästare handlar CRP om bemyndigande och ägande. Eleven äger sin egen utveckling. Skulle du kunna utveckla det här lite, Jónas och Liz?

Liz:

Vill du börja, Jonas?

Jonas:

Jag tror att jag känner Robert sedan många år tillbaka, och han är också mycket kapabel att kondensera saker ur mycket. När jag har fått hans feedback efter konserter kommer jag ihåg hur han uttrycker saker, och inom några få ord kan han säga mycket. Jag håller

helt med honom, och han. Jag har ramat in några saker med några av egenskaperna inom CRP som fungerar väldigt bra. Jag känner igen mig i den här beskrivningen.

Liz:

Vi kan tänka och reflektera över så vad händer om folk har en egen byrå? Jag menar, så vad? Så först och främst har han rätt. Det mesta av vår utbildning är att göra det som jag gjorde det. Och den kritiska responsprocessen är inte det. Faktum är att en del av det brådsakande i att jag själv kom på det var denna insikt att när jag blev både turnerande artist och sedan någon bad om att få ge mästartklasser och sånt, att jag visste hur jag skulle hjälpa människor att bli mig eftersom jag förstod lite om hur jag hade blivit jag. Men jag visste inte hur jag skulle hjälpa dem att bli dem om jag inte kom på några nya saker. Och det krävde att jag, i vissa vill jag inte säga, säger jag, okunnig, inte på ett dåligt sätt. Jag var tvungen att bli... Jag var okunnig om dem. Och så hur skulle jag kunna förstå dem så att jag kunde säga något som kan, igen, hjälpa dem att hitta handlingskraft i sitt eget ljus så att det inte är så att feedback normaliserar allt, eller att feedback gör alla lika, faktiskt, nej. Vad är det som kan hjälpa den här personen att vara det. Nu, vad jag vill tillägga är att vikten av det just nu, så jag undervisar på en institution, är 50 % av våra studenter första generationens högskolestudenter.

Liz:

De kommer från alla möjliga olika bakgrunder. Många av dem har heltidsjobb. Ofta är de den enda som tar hand om sina äldre. Och det finns ett sätt på vilket de kan ha vuxit upp i USA, vilket kan få dem att känna sig mindre än. Kanske de kanske inte hör hemma i det. Kanske borde de inte ha kommit till den här skolan. Tja, kanske i allt detta, förutom de normala tvivel som vi alla bär på oss själva, de normala bekymmer, är dessa ytterligare sådana som våra system har infört. Hur kritiskt viktigt är det för oss att kunna se till när de lämnar denna institution att de förstår hur viktiga de är som individ och som en del av sitt samhälle? Hur kritiskt är detta? Det är inte bara, kan de räkna och kan de göra vad vi behöver för att be dem att kunna göra för att få sitt slutprov gjort. Nej, det är vem de tror att de är som person för att kunna, ja, räkna med att deras erfarenhet är viktig, att de har en synvinkel, för att hjälpa sitt samhälle eller sig själva eller den här världen.

Liz:

Och jag vill inte att mina elever ska... Jag vill inte låta dem glida undan utan att se till att det inte också händer. Ett av sätten vi gör det på är kritisk respons.

Carina:

Jag undrar, kan det vara problem med ambitionen att hålla sig neutral när man ställer frågor? Är det verkligen möjligt att ställa neutrala och icke-dömande frågor? Och sedan senare i steg fyra, ge råd till eleven. Är inte det motsägelsefullt?

Liz:

Tja, du har gjort en bra sak eftersom du har satt i relation steg tre och fyra. Och om vi var i en verkstad, skulle vi verkligen gräva i. Men låt oss se hur vi kan dra isär dessa saker. Nej, det finns inget riktigt neutralt. Du kan inte. Jag menar, till och med det faktum att jag har lagt märke till just den här saken i det här, av fem minuters tid, har jag bestämt mig för att ställa en fråga om denna ena sak. Jag menar, det är redan en signal om att något håller på att lagas. Så nej. Men neutral handlar inte bara om att lämna in för artisten. Neutral är en möjlighet för den som ger responsen att deeskalera sin åsikt och sina teorier. Jag kan alltid använda min teori. Jag tror att detta är sant, och det måste vara sant i detta ögonblick. Tja, faktiskt, min teori kanske inte stämmer i detta ögonblick. Det enda sättet för mig att kontrollera mig själv är att reda ut vad som är den neutrala frågan att ställa. Så det är det är ett verb. Att komma till neutral är ett verb. Det är en handling, eller hur? Och då avslöjar du helt enkelt vad den andra personen vet. Och oftast behöver det bli en diskussion.

Liz:

Jag tror att den neutrala frågan leder till en mycket mer intressant diskussion och en mycket större möjlighet till tillväxt än ett argument, vilket är vad som kommer att uppstå om det inte är neutralt eller en defensiv mekanism. Och det är helt enkelt inte användbart att vara defensiv. Relationen mellan att de ger en åsikt är så här tänker jag om det. Om jag vet mer, låt oss se, jag jobbar med Jonas, och jag har ställt en neutral fråga till honom, och jag förstår mer om varför han höll som han gjorde i det här ögonblicket och vad han tänker på. Jag kanske fortfarande tycker att det behöver arbeta, och jag kanske fortfarande har något att informera honom om, men nu är det mycket mer kirurgiskt. Det vill säga, jag kan vara väldigt specifik. Åh, han försöker... Jag hittar på det här, Jonas, men han försöker förkroppsliga vinden medan han spelar den här saken på grund av hur vinden blåser över ön som vi gick på häromdagen. Det ger mig antingen en hel väg in i frågan om, kan du någonsin förkroppsliga vinden, som skulle hålla oss kvar i steg tre, eller så har jag en åsikt om det som koreograf.

Liz:

Kan jag ge dig en idé om hur du håller din flöjt? Jag menar, det är så det fungerar, i motsats till ett allmänt intryck av vad som händer när flöjtspelare försöker röra sig eller något liknande.

Carina:

Så det handlar inte om dig som artist. Det handlar inte om att du döljer din kunskap och din erfarenhet.

Liz:

Ja, jag tror att många människor... Jag tror att det är ett ofta upplevt problem, och det har att göra med att idén om att hastigheten med vilken din kunskap kommer till dig är intressant för oss, förstås. Är det korrekt, rätt och användbart i nuet? Använd den neutrala frågan för att dubbelkolla innan du går. Men naturligtvis, din kunskap är varför du ens märkte i första hand. Fast jag tänker ofta så här. Det är som, vad gör vi med vår expertis? Vad gör vi med det? Jag kan slå dig i huvudet med den. Jag kan, men det är mycket mer intressant. Jag måste vara i en relation med det och sedan se om det här

verkligen är tillfället. Jag menar, även med min dotter skämtar vi om det här hela tiden, men jag brukade säga till henne saker som att det här skulle vara en version av steg fyra i föräldraskap. Jag har en åsikt. Vill du höra det? Jag brukar säga något i stil med: Hej, jag måste vara förälder ett ögonblick just nu. Jag menar, får jag? Och hon var så intressant. Hon skulle kalibrera det direkt tillbaka.

Hon kunde säga, ja, jag kan ta ungefär en minut. Och hon sa till mig att det här är hur mycket jag kan höra, mamma, och sedan inte fortsätta. Resten kommer i alla fall att vara på det sätt som begär det.

Jonas:

Jag tror att en kritisk responsprocess också handlar om att kritisera. De olika stegen hanterar det är du för att kunna göra det på ett konstruktivt sätt och till hjälp för konstnären. Jag tror att de öppna och neutrala frågorna, de har hjälpt mig också att förstå mitt sätt att tänka när jag smälter eller filtrerar mina åsikter. Och särskilt i undervisningen skulle jag vilja hitta ett sätt att prata med mina elever om att de ska förstå sitt eget lärande. Ibland hjälper det inte att komma med en lösning, min lösning. Det är mycket mer användbart att fråga dem: Hur tänker du kring detta? Vad är din lösning? Sedan har vi naturligtvis steg fyra som en möjlighet för, Ja, du har inte riktigt sett den här möjligheten än, men jag kan peka den riktningen åt dig. Vill du höra vad jag ser här. Sedan finns det förstås stort utrymme för att vara kritisk. Jag tror också att CRP hjälper oss att hitta sätt att vara kritiska på ett konkret och specifikt sätt som behövs. Ibland är du lite suddig och inte för specifik när det gäller saker du säger. Saker kommer ut på ett icke-användbart sätt. Om du sedan har språket och har övat språket lite mer, så är det också till stor hjälp bara för en vanlig kritik.

Jonas:

Du kan gå direkt in i steg fyra när du säger detta. Man tar upp saken och då är man lite mer välformulerad om vad det är för saker jag behöver ta upp här och hur kan jag göra det på ett sätt som hjälper artisten. Jag tror att det också är en metarefleksion över ditt språk, hur du pratar och vad som är viktigt att härleda från ett stycke du har varit med i en föreställning eller en presentation. Hur talar vi om lärande och kreativa processer? Det hjälper också att göra det.

Liz:

Ja. Några saker här. Ibland säger jag att folk tror att kritisk respons gjordes så att människor som är grymma eller hårda kan ändra sitt sätt. Men det är också bra för folk som är för trevliga. Det ger dig faktiskt ett sätt att vara, som du säger, Yona, specifik. Det är inte bara i det fjärde steget. Det finns ett annat steg. I det andra steget, en artist... Det här hände en gång. Jag hade precis avslutat en workshop och jag var ute i korridoren och jag hörde någon säga till någon annan som hade varit i verkstaden, Ja, men det fungerar verkligen inte för jag hörde fortfarande inte. Det handlade något om specificitet. Jag insåg att den här personen inte hade använt det andra steget. Så artisten ställer en fråga, den jag ofta använder som exempel är: Vad tycker du om slutet på dansen jag just visade dig? Nu, när jag frågar det, kan du säga att det inte fungerade. Okej. Och då kunde jag säga, ja, berätta varför, vilket jag märkte att artisten igår var väldigt tydlig. Jag vill inte bara veta. Jag vill att du ska berätta varför du säger det du säger. Hon ville ha informationen.

Liz:

Om jag frågar dig betyder det att jag är redo att höra. Men detta kräver att du som svarar är sanningsenlig och säger högt i cirkeln, det fungerar inte. Här är varför det inte fungerar för mig. Du gjorde det här, det här. Sedan gör processen sitt jobb. Konstnären har fortfarande resten av steg två, tre och fyra på sig att arbeta sig igenom den informationen de just fick. Så när de lämnar den sessionen, som vi vill säga, kan du inte vänta med att gå tillbaka till jobbet. Och jag är övertygad om att när artister förstår att folk kommer att hålla sig till ämnet, om jag frågar dig om slutet, kommer du att prata om slutet, du kommer inte att prata om något annat. De kommer att ställa riktigt svåra frågor till sig själva.

Carina:

Hur vill du att din metod ska tas om hand av kommande generationer av lärare? Jag menar, har du några råd för kommande generationer, med tanke på din långa erfarenhet?

Liz:

Tja, det är en vacker fråga. Det är väldigt lägligt eftersom vi naturligtvis försöker reda ut det här. Faktum är att den nya boken som precis kom ut, jag har ett avsnitt. Det är ett av mina favoritstycken, men det handlar om att jag inte gillar att kodifiera för mycket. Jag var alltid rädd för det. Jag har alltid sagt, experimentera, prova, använd det. Människor bråkar med processen i årtal. Och något av det jag hör tillbaka är att det är fult. Jag menar, folk gör riktigt dåliga saker med det, och du kryper, men det går med territoriet att dela. Men också vad jag har kommit att se är att vikten är mer värde driven för att förstå varför du skulle ta dig tid att göra det första steget. Och ju mer du förstår varför du gör sakerna, desto mer förblir variationerna sanna. Det är inte du kopierar stegen? Arbetar du dig igenom vad värderingarna tillåter dig att göra? Så att få folk... Jag menar, vi har det här certifieringsprogrammet, och förhoppningsvis kommer fler och fler människor att ta del av det eftersom det är ganska intensivt och du kommer ur det med både friheten att vara djärv, men också en djupare förståelse för de olika ansvarsområdena för kritisk respons.

Liz:

Men din fråga skär verkligen djupt i frågor jag har om Allt du gör i ett liv, vilket är vad du lämnar till andra? Och vad säger du? Tja, vi gjorde så gott vi kunde, eller så gjorde jag så gott jag kunde. Och det är det. Jag jobbar på något just nu. Jag kallar legacy Unboxed eftersom alla vill att du ska binda ditt arv i en snygg liten rosett och säga, se, här är det, och skicka det vidare till någon samling. Det känns inte så för mig. Det känns mycket mer som att jag är superaktiv, kanske lika mycket som jag någonsin har varit i mitt liv, men jag vet att jag är i slutet. I vilka former eller sätt lägger du ut de här sakerna i hopp om att folk tar det bästa av det och det har viss nytta i tiden som kommer. Men för mig har det inget med ålder att göra. Jag tycker bara att unga människor är fantastiska och barn är fantastiska. Människorna som mina döttrar åldras och min dotter, de är fantastiska. Bara att fortsätta vårda och hjälpa dem att hitta rätt i en så riktigt komplicerad och svår värld.

Jonas:

Jag tror också din inställningslista till CRP och livet i allmänhet, att du försöker hålla dig väldigt öppen och du säger, som du sa, experimentera, prova, se vad som händer, och

vad har din erfarenhet av att lära dig. Prova saker. Fungerar det? Fortsätt göra det, utveckla det. Om det inte fungerar, försök på ett annat sätt. Jag tror att det är så vi hittar våra sätt att skapa användbara verktyg och se att vårt Kanske kan vara en väg in i ett sätt att tänka och systemisera åsikter. För vissa fungerar det inte, men för många gör det det. Du måste anpassa den till din praktik, till din situation och hitta sätt för varje situation så att den passar. Jag menar, det handlar om vem som är där, vad är deras förkunskaper, vad gör vi, vilket resultat vill vi ha? Man måste designa om den varje gång skulle jag säga.

Liz:

För mig är detta en av dess härligheter, och jag antar att för vissa människor, några av dess problem. Men till exempel har jag kollegor hemma, en i synnerhet, John Borstel, som var med och skrev den här boken nyligen. Vi pratar en gång i veckan. Vi har arbetat tillsammans i över 30 år. Vi har en agenda. Det finns saker vi måste ta reda på om andra saker vi gör. Men vi pratar nog kritisk respons om 30 minuter av varje möte. Det betyder att han kommer att vilja veta allt som hände här i sött. Och jag kommer att berätta för honom vad jag lärde mig genom att göra sessionerna den här veckan. Vad hände? Jag undrar fortfarande över något som hände igår med Brigitte och Niels. Hela det där utbytet, det var fenomenalt. Vad hände i rummet? Och kan jag ta reda på det? Delvis för att jag tror att om jag kan räkna ut det ögonblicket kan jag förstå hur jag kan få det att hända igen i andra fall. Det här var ganska komplicerat. Men denna gemenskap av praktik, som vi försöker bilda med alla våra utövare, gör inte bara det, utan har en plats att reflektera över vad du gjorde, vad som hände, hur kan du själv inte bara förbättra dig som facilitator, men försöker bara förstå dess tillämpning eftersom människor sätter kritiska svar på arbete och rasräkning.

Liz::

Jag gjorde en kritisk svarsprocess för säkerhetsvakterna på Google. Det här är ett enormt företag som vill investera i sina anställda och se om de kan växa, och de fick ett kritiskt svar och bad om ett tag. Det är det och hoppas att folk hittar en väg. Jag är uppmuntrande här i Sverige, det finns tillräckligt många som gör det nu, speciellt, jag tror att efter den här veckan där det var en verklig ökad medvetenhet om vem som har experimenterat med det, kanske under jorden och kommer ut nu, för att ha lite regelbunden tid tillsammans eftersom det tänds din vilja att fortsätta utforska. Ja.

Carina: Så tack så mycket, Liz Lerman och Jonas Simonson.